

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

**«Творчість П. Куліша
та його вклад в розвиток
української культури**

Інформаційно-методичні матеріали

Харків 2019

УДК 02

Твор 28

«Творчість П. Куліша та його вклад в розвиток української культури» методичні матеріали Управління культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; ред.- уклад. Н.М. Грачова - Х.: ХОУНБ, 2019. - 29 с.

Матеріал приурочено до 100 річчя з дня народження П. Куліша, українського письменника, поета драматурга, перекладача.

Укладач:	Н.М. Грачова
Редактор:	Г.В. Бакаєва
Комп'ютерний набір:	Н.М. Грачова
Комп'ютерна верстка:	Н.М. Грачова
Відповідальна за випуск:	Н.І. Шостко

*Віщуванням новим
Серце моє б'ється, —
Через край із серця
Рідне слово ллється!*

П. Куліш

Пантелеймон Куліш належить до числа рідкісних явищ, коли в одній постаті сполучається історик і літератор, поет і прозаїк, драматург і мовознавець, перекладач, етнограф, критик. Все це дало Кулішеві право посісти визначне місце в історії української культури, помітно вплинувши на розвиток нової української літератури.

Народився Пантелеймон Олександрович Куліш (псевдонім Панько Олелькович) 7 серпня,(26 липня) 1819 р. у містечку Вороніж Глухівського повіту на Чернігівщині (тепер Шосткинського району Сумської області). Його батько походив з козацької старшини, належав до дворянства, але, втративши право на нього, займався сільським господарством на власному хуторі.

Початкову освіту П. Куліш одержав дома від старшої сестри Лесі. Його мати була неписьменною, але від неї майбутній письменник перейняв багато народних пісень; приказок, прислів'їв.

Продовжив він своє навчання у Новгород-Сіверській гімназії, у якій директором був І. Тимківський — український педагог і письменник, під впливом якого у Пантелеймона Куліша виник інтерес до народної творчості. Особливо велику роль відіграв у цьому збірник українських народних пісень, записаних М. Максимовичем. Тоді ж молодий гімназист почав

збирати народні пісні та писати власні твори. Не закінчивши гімназії, Пантелеймон Куліш зайнявся приватним учителюванням.

У 1837-1839 рр. на правах вільного слухача відвідував лекції на словесному факультеті Київського університету, хоча повний курс навчання так і не закінчив.

У 1840-1841 рр. М. Максимович друкує етнографічні нариси П. Куліша «Малорусские рассказы», а Є. Гребінка в альманасі «Ластівка» — його оповідання «Циган. Уривок казки». Згодом Пантелеймон Куліш якийсь час учителює спочатку в Луцьку (1842 р.), а потім у Києві (1843-1845 рр.), де згодом починає працювати як археограф під керівництвом М. Максимовича.

Як співробітник Київської археографічної комісії, він багато подорожує Правобережною Україною, вивчає історичні документи й пам'ятки минулих епох, знайомиться з фольклором і народним життям. У цей період він пише балади, повість «Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад» та епопею «Україна», які були видані 1843 р. в Києві.

Юнак багато читає, захоплюється історичними романами В. Скотта, які вплинули на його подальшу літературну діяльність, зокрема на роман «Чорна рада».

У цей час у Києві П. Куліш познайомився з М. Гулаком, М. Костомаровим і В. Білозерським, які стали засновниками нового гуртка інтелектуалів — українофілів, до якого незабаром приєднався Т. Шевченко, — Кирило-Мефодіївське братство.

Важливою сторінкою в житті Пантелеймона Куліша стала його багаторічна дружба з Т. Шевченком, їх поєднувала однаково сильна любов

до України та її народу, її мови, славетного минулого. П. Куліш захоплювався творчістю Т. Шевченка, видавав його поезії попри заборону.

1845 року Куліш переїздить до Петербурга, викладає в університеті російську мову іноземним студентам, самостійно вивчає іноземні мови, оскільки планував зайнятись перекладацькою діяльністю. У Петербурзі він одружується з Олександрою Білозерською, сестрою свого київського товариша, одного з провідних кирило-мефодіївців, Василя Білозерського. Пізніше вона стала відомою українською письменницею, яка публікувалася під псевдонімом Ганна Барвінок.

З переїздом до Петербургу інтерес Куліша до козацького минулого України тільки збільшився. Займаючись слов'янознавчими дослідженнями, за рекомендацією професора П. Плетньова, він 1846 р. одержав відрядження до Польщі для вивчення мов, побуту, історії та культури західних слов'ян. Але через кілька місяців після приїзду до Варшави, у 1847 р., його було заарештовано у справі Кирило-Мефодіївського братства й відправлено на слідство до Петербургу.

Хоча приналежність Пантелеймона Куліша до Кирило-Мефодіївського братства не була доведена, слідчі взяли до уваги його дружбу з членами товариства, а також надруковану в журналі «Звездочка» «Повість об украинском народе» (1846 р.). Вирок — чотири місяці ув'язнення в Петропавлівській фортеці й заслання до В'ятки. Але за клопотанням Друзів покарання замінили на заслання в Тулу, де він мав жити під поліцейським наглядом, та заборону друкуватися. Оскільки провину Куліша остаточно довести не вдалося, уже 1850 р. йому дозволили повернутися до Петербурга.

Після повернення із заслання Куліш цілком поринув у громадську діяльність. Але друкуватися йому дозволили тільки після смерті Миколи І.

Наприкінці 50-х років у Петербурзі було багато колишніх членів Кирило-Мефодіївського братства, зокрема М. Костомаров, В. Білозерський і Т. Шевченко. Залишаючись прихильниками антикріпосницьких ідей й соціального звільнення, вони розпочали активну роботу. У цей же час на урядовому рівні постало питання про відкриття початкових українських шкіл, для роботи яких Куліш підготував і видав свою «Грамотку» (1857 р.).

У 1856-1857 рр. Куліш видає «Записки о Южной Руси» у двох томах, потім — перший історичний роман українською мовою «Чорна рада» (1859 р.). Він пише повісті російською мовою, які друкує переважно в прогресивному «Современнике».

Водночас П. Куліш відкриває власне видавництво, де починає друкувати твори українських письменників та низку періодичних видань. Саме в цій друкарні вперше побачила світ збірка «Народні оповідання» Марка Вовчка.

П. Куліш намагався створити український щомісячний журнал «Хата», але не зміг дістати дозволу на видання. Із великими труднощами пощастило видати 1860 р. альманах під цією ж назвою, у якому були зібрані твори Т. Шевченка, Марка Вовчка, Ганни Барвінок і власні твори Куліша.

У 60-х роках Пантелеймон Куліш разом із М. Костомаровим, Т. Шевченком та В. Білозерським створюють товариство «Громада». У 1861-1862 рр. товариство починає видавати журнал «Основа», де Куліш умістив кілька своїх літературних та історичних творів, зокрема один розділ «Історії України від найдавніших часів», «Хмельницину» і «Виговщи-ну». У 1862 р. виходить друком його поетична збірка «Досвітки. Думи і поеми».

Через польське повстання у 1863 р. видання «Основи» було припинено. Як державний службовець, Куліш у 1864 р. за призначенням

переїжджає у Варшаву. Там він отримує нагоду ознайомитися з польськими джерелами української історії часів козаччини, після чого ставлення Куліша до українського минулого докорінно змінюється, а його судження з цього приводу стають негативними.

З цих позицій написані тритомна «История воссоединения Руси» з додатковим томом «Материалов» (1874-1877 рр.), а також «Мальована Гетьманщина» (1876 р.) і «Козаки по отношению к государству и обществу» (1877 р.). У цих працях Пантелеймон Куліш рішуче виступає проти романтичної ідеалізації козаччини та гайдамаччини й утверджує офіційну думку про переваги приєднання українських земель до царської Росії.

Водночас Куліш продовжує свою літературну діяльність. Обурений Емським указом 1876 р., який забороняв у Російській імперії друкувати твори українською мовою, він у 1881 р. переїжджає до Львова, де видає другу збірку віршів «Хуторна поезія». Проте непостійність його поглядів, загравання з російським самодержавством та обурливі висловлювання про «Енеїду» І. Котляревського, байки Гулака-Артемівського та поезію Т. Шевченка, які він називав «напівп'яною музою», викликали бурю невдоволення з боку прогресивної української інтелігенції.

Пантелеймон Олександрович Куліш розчарувався у громадській діяльності і повернувся на свій хутір Мотронівка на Чернігівщині. Але під час свого «хуторного» життя він не полишає літературної діяльності і пише збірку поезій «Дзвін», поему «Маруся Богуславка» та багато інших творів, робить численні переклади українською мовою з Біблії, В. Шекспіра, Дж. Байрона, Й. В. Гете, Ф. Шіллера, Г. Гейне.

Помер Пантелеймон Куліш 14 лютого 1897р. в Мотронівці, де й був похований.

Хоча, світогляд Пантелеймона Олександровича Куліша був досить суперечливим, проте він сповідував ідею державності України, яку, на його думку, вона могла отримати тільки під владою сильної імперії. Він намагався об'єднати українську інтелігенцію зі Східної та Західної України навколо спільних ідей національно-культурного відродження.

П. Куліш брав дієву участь у формуванні української літературної мови, створивши «Грамотку» — правопис української мови (так звана «кулішівка»), яким користувалися до 1917 р. Перу Пантелеймона Куліша належить перший в українській літературі історичний роман «Чорна рада» та багато талановитих перекладів із різних мов. Тому однозначно можна сказати, що його внесок у розвиток української культури є неоціненним.

Додаток 1.

Життя та творчість Пантелеймона Куліша.

Сценарій літературного вечора

Ведучий № 1

Хутір під містечком Воронежем — мальовничий куточок Глухівщини (тепер Сумщина). Тут здавна проживав козацько-старшинський рід Кулішів. Після приєднання України до Росії він одержав дворянське звання, яке було пізніше втрачене з не з'ясованих досі причин.

Як і всі господарі середньої заможності, за тогочасними звичаями Куліші працювали коло землі нарівні зі своїми наймитами, годувалися за одним столом. Побут Кулішів мало чим відрізнявся від селянського, члени родини говорили українською мовою.

Ведучий № 2

На цьому хуторі 8 серпня 1819 року народився хлопчик Пантелеймон; тут минало його дитинство. З перших років життя він постійно чув пісні, які звучали в хаті, у дворі, в полі. Дуже співучою була його мати Катерина. В авто-біографії Панько Олелькович (як він сам себе називав) згадував: «Пісня була для неї не забавою — вона думала піснями. Сидя за роботою, ніколи не вмов-кала, тільки було, зітхне, задумається і знов співає».

Співала пісні меншому братикові й сестра Леся, а вечорами й у свята розповідала про казки, легенди, байки. Коли хлопчик підріс, навчила його грамоті. Та незабаром на самотній хутір прийшло велике горе. Спочатку померла мати, а невдовзі — й сестра. Батько вдруге не одружувався.

Ведучий № 3. Роки навчання.

На сусідньому хуторі жила небагата поміщиця Мужилівська, що мала славу аристократки й ідеалістки. Вона вподобала допитливого хлопчика, давала йому читати книжки, прищеплювала високі ідеали добра й справедливості. Коли Панько закінчив повітове училище, батько мав намір віддати його писарчуком у повітовий суд. Проте Мужилівська наполягала, щоб здібного підлітка віддати до Новгород-Сіверської гімназії.

Ведучий № 1.

Тут йому відкрився новий світ, зовсім відмінний від хутірського: інший побут, порядки, сто-сунки між людьми. Панько добре вчився, багато читав твори П. Гулака-Артемівського, Г. Квітки-Основ'яненка, збірку «Украинские народные песни», укладену М. Максимовичем. Серед російських авторів найбільше захоплення викликав О. Пушкін, який став найулюбленішим поетом на все життя.

Ведучий № 2.

Тоді ж юнак написав і перший свій твір — оповідання «Циган», яке надруковане було тільки 1841 року в альманасі «Ластівка» Є. Гребінки. Директор гімназії І. Тимковський, людина освічена й гуманна, побачив у свого учня літературні здібності і заохочував його до письменницької праці. Гімназії Куліш не закінчив. Підготувавшись самостійно, зробив спробу вступити до Київського університету, але не був прийнятий, бо не мав дворянського звання.

Ведучий № 3.

Деякий час працював учителем у заможних родинах, а потім став вільним слухачем університету. Тут він зблизився з ректором М. Максимовичем, який зацікавився талановитим юнаком. За сприяння ректора в журналі «Киявлянин» було надруковано перші твори Куліша російською мовою — два нариси на побутову тему під загальною назвою «Малороссийские рассказы» та повість «Огненный змей».

Ведучий № 1. Педагогічна діяльність П. Куліша в Києві

Не закінчивши й університету, Пантелеймон Олександрович був учителем російської словесності в гімназіях різних міст — Луцька, Рівного, Києва. У канікулярний час багато мандрував Україною, збирав фольклорні твори, описував звичаї та обряди. Молодого письменника захопив панівний тоді в літературі романтизм, якому притаманні інтереси до історії свого народу, його усної творчості, укладу життя. У 1843 році він познайомився з М. Костомаровим, а в наступному — з В. Білозерським і Т. Шевченком.

Ведучий № 2.

Разом із ними брав участь у заснуванні Кирило-Мефодіївського товариства. У роботі братства він брав участь епізодично — коли приїздив до Києва, але активно листувався з його членами. Живучи в столиці, Куліш багато часу приділяв науковій роботі, захоплювався історичним минулим України та інших держав, наполегливо вивчав іноземні мови. В один зі своїх приїздів на батьківщину він одружився з сестрою Білозерського Олександрою, яка пізніше стала письменницею і прибрала собі псевдонім — Ганна Барвінок. Старшим боярином на весіллі молодят був Т. Шевченко, веселий, дотепний, співучий друг Панька Олельковича.

Ведучий № 3. Арешт. Заслання

Навесні 1847 року Академія наук послала Куліша за кордон для підготовки до роботи на кафедрі слов'янських літератур. Разом із молодою дружиною та її братом Василем він вирушив у наукове відрядження. Але у Варшаві його та Білозерського було заарештовано у зв'язку з розгромом Кирило-Мефодіївського товариства.

Ведучий № 1.

Куліша в цій організації царські сатрапи з III відділу довести не змогли, але зробили висновок, що він не тільки був у дружніх стосунках з братчикми, а й «сам плекав надзвичайні думки про вигадану важність України, вмістивши навіть у надрукованих ним творах багато двозначних місць, які могли вселити в малоросіян гадки про право їх на окреме існування від імперії», — так було написано в обвинувачувальному акті.

Ведучий № 2.

На засланні Пантелеймон Олександрович пробув три роки й три місяці. Працював дрібним чиновником у канцелярії губернатора, а згодом — у газеті «Тульские губернские новости». Багато уваги приділяв самоосвіті: вивчав філософські трактати Руссо та Спінози, читав твори світової класики (Скотта, Діккенса, Байрона, Мольєра, античних авторів), опановував європейські мови.

Ведучий № 3. Після заслання

Повернувшись із заслання, Куліш спробував надрукувати роман «Петр Иванович...», але цензор у рецензії зробив висновок, що автор «прямо излагает мысли, приближающиеся к коммунизму и социализму...». Роман у світ не вийшов. Переїхавши до Петербурга, Пантелеймон Олександрович працював у Міністерстві державного майна. Оскільки заборона друкуватися знятою не була, повісті російською мовою він вміщував переважно в некрасовському «Современнике» під псевдонімом «Миколай М.». Видав також двотомник «Записки о жизни Николая Васильевича Гоголя» — перший ґрунтовний життєпис великого письменника.

Захопившись руссоїстською ідеєю близького до природи життя і вченням Спінози, Куліш вирішив залишити гомінке місто. Він мав два хутори — батьківський і жінчин (Мотронівку), купив і третій — Басвщину (на Лубенщині) і почав господарювати на землі. До Петербурга наїздив зрідка.

Ведучий № 1. За кордоном. Друкарська діяльність, її занепад

1858 року Пантелеймон Олександрович з дружиною поїхав за кордон, побував у Німеччині, Бельгії, Швейцарії, Італії, де вивчав культуру і побут різних народів. Перебуваючи за кордоном, митець тужив за рідним краєм.

Це, очевидно, стало однією з причин того, що він знову почав писати вірші, які 1862 року вийшли збіркою «Досвітки». Друкарня працювала зі значним навантаженням, але приносила самі збитки. Крім того, при виданні кожної книжки її власники натрапляли на жорстокий опір цензури.

Ведучий № 2.

Уряд вважав Куліша та Белозерського неблагонадійними, а українську літературу — сепаратистською. В журналі «Основа» П. Куліш вів відділ критики. Усі матеріали (статті, рецензії, розвідки, повідомлення тощо) різних авторів редагував і готував до друку сам. Публікував і власні наукові праці, зокрема дослідження творчості К. Зіновієва, І. Котляревського, П. Гулака-Артемівського, Т. Шевченка й інших письменників. Реформу 1861 року він сприйняв з радістю, бо сподівався, що новий цар, Олександр II, послабить урядові утиски. Але стало ще гірше: в 1863 році царат завдав нового удару по українській культурі — видав валуєвський циркуляр. Друкарня Куліша та Белозерського була закрита, багато підготовленого матеріалу не побачило світ.

Ведучий № 3. У Варшаві і знову в Петербурзі

Пригнічений цими подіями, П. Куліш із сім'єю виїхав до Варшави, де одержав посаду директора відомства духовних справ та члена комісії для пере-кладу польських законів, які діяли в Речі Посполитій до загарбання Росією, східної її частини (з Варшавою). Остання посада мала русифікаторський характер, що викликало велике невдоволення Кулішем в колах польської та української інтелігенції. У Варшаві невтомний трудівник вивчав історичні архіви, писав наукові праці та художні твори. Часто найжджав у Галичину, зокрема у Львів, близько зійшовся з тамтешніми

прогресивними діячами, особливо з І. Франком, брав участь у культурному житті краю.

Ведучий № 1.

На заснування передового журналу «Правда» П. Куліш дав значні кошти, друкував у ньому власні дослідження та художні твори, брав участь у роботі редакції. І. Франко називав його «духовним керманичем «Правди», «головним двигачем українофільського руху в Галичині в 60-х і майже до половини 70-х років».

Ведучий № 2. Останні роки життя

Останні десять років П. Куліш проживав то на своїх хуторах, то за кордоном. У цей час він переклав особливо багато творів Гете, Гейне, Байрона та інших класиків світової літератури. Ці переклади разом із зробленими раніше увійшли до збірки «Позичена кобза». За мелодійність вірша, різноманітність римо-ритмічних форм, багатство мови І. Франко назвав цю збірку гідною кращих перекладів, зроблених у європейських країнах.

Ведучий № 3.

Живучи переважно в Мотронівці, Куліш уклав збірку власних публіцистичних статей та художніх творів під назвою «Хуторская философия и удаленная от света поэзия». У ній він доводив, що український народ не має права на само-бутній культурний розвиток, пропагував патріархальний хутірський побут, протиставляючи його міській цивілізації. Книжка була заборонена й вилучена з продажу. Коли в Мотронівці скоїлася пожежа, згоріло багато рукописів П. Куліша, зокрема переклади з Біблії. Частина поезій йому пощастило відновити по пам'яті, з них він уклав збірку «Хуторські недогарки», яка вийшла в Харкові вже після смерті автора.

Помер Пантелеймон Олександрович 14 лютого 1897 року на хуторі Мотронівка, там і похований.

Ведучий № 1.

Майже все життя П. Куліш терпів переслідування й утиски від царського уряду. Суперечливим було ставлення до письменника його сучасників. Вони то захоплювалися його багатогранною діяльністю такого цінного культурного розвитку рідного краю, то засуджували за непослідовність політичних переконань. Тяжкі переживання, викликані, на його думку, несправедливим ставленням, поет «виразив у таких рядках поезії «На чужій чужині»:

Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Україно, Поки мова твоя
голосна у піснях, як срібло чисте, дзвонить...

ТВОРЧА СПАДЩИНА ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Інформаційна година.

Ведучий 1 Епічні твори.

Багата тематикою і різноманітна жанрами епічна творчість П. Куліша, писана українською і російською мовами. У ній відображено історичне минуле й сучасне авторові життя України, звитяжну боротьбу з турками, татарами та польською шляхтою, селянський і панський побут; виведено галерею народно-національних типів. Писав Пантелеймон Олександрович історичні романи й повісті, родинно- і соціально-побутові оповідання, художні нариси. Майже всі ці твори належать до романтичного напрямку в українській літературі.

Ведучий № 2.

Серед творів російською мовою найбільшою популярністю користувалися історичні романи «Михайло Чарнышенко...» та «Алексей Однорог».

У трьох автобіографічних повістях: об'єднаних однією назвою — «Воспоминания детства Николая М.» розповідається про життя на батьківському хуторі, перші враження малого хлопчика, близьких йому людей, зокрема Мужилівську, навчання в гімназії, учителів та однокласників.

Сатиричні оповідання і нариси («Пан Мурло», «Семейные беседы», «Майор», «Украинские незабудки» та інші) спрямовані на викриття дикого поміщицького побуту.

Ведучий № 3.

Епічна спадщина П. Куліша українською мовою складається з історичного роману «Чорна рада» й оповідань різних піджанрів: бурлескно-жартівливих («Циган», «Сіра кобила», «Очаківська біда»), сентиментальних («Дівоче серце»), романтичних («Орися»), родинно-побутових («Гордовита пара», «Товкач» та інших).

Ведучий № 1.

Поезія.

Себе П. Куліш вважав спадкоємцем Т. Шевченка, продовжувачем його справи як творця української лірики. Після смерті Кобзаря він наважився видати свої вірші окремими збірками.

У різні роки вийшли ще дві збірки поезій П. Куліша — «Хуторні недогарки» — оригінальні твори й «Позичена кобза» — переклади з різних поетів світової літератури, а також з Біблії. Опановуючи досягнення світової літератури в галузі віршової техніки, П. Куліш збагатив українське письменство новими римо-ритмічними формами. Він увів деякі нові для нашої літератури види строф, зокрема восьмивірш (октаву) та десятивірш (дециму), утвердив дактилічні, амфібрахічні, анапестичні розміри, які до того наші поети майже не використовували. І.Франко високо оцінив ці нововведення П. Куліша.

Ведучий № 2.

Драматичні твори.

Більшість п'єс П. Куліша написані на історичну тематику. Перша з них має прозову форму («Колії. Українська драма з останнього польського

панування на Україні»), інші — віршову («Хуторянка, або Співана хвала молодій перед весільними гістьми») тощо.

У жанрі вертепної драми написана різдвяна містерія «Іродова морока». Є низка прозових і віршованих одноактівок на історичну та побутову теми. Найвизначнішим твором є трилогія: «Байда, князь Вишневецький», «Петро Сагайдачний», «Цар Наливай». У цих п'єсах зображено різні періоди української історії, виведені діячі минулого, про що свідчать уже самі назви.

Драматичні твори П. Куліша мало сценічні, а тому не були поставлені в театрах. Це, власне, «п'єси для читання», а не для театралізованої дії.

Ведучий № 1.

Т. Шевченко і П. Куліш

Познайомилися вони 1843 року під час першого приїзду Шевченка в Україну. І відразу ж між ними встановилися дружні стосунки, які тривали до самої смерті великого Кобзаря. Незважаючи на те, що це були зовсім різні люди — за своїми соціальними поглядами та ідеалами, особливостями таланту, складом характеру, темпераментом - дружба між ними встановилася міцна й щира. Сам Куліш визнавав, що вони належали до різних прошарків українського народу. Пізніше в спогадах про Шевченка він писав: «Можна сказати, що це зійшовся низовий курінник, січовик із городовим козаком-кармазинником.

Ведучий № 2.

У 40-і роки обох письменників зближували спільна участь у Кирило-Мефодіївському братстві, прагнення до активної боротьби проти кріпацтва, бажання працювати для піднесення освітнього рівня українського народу,

намагання пробудити його політичну й національну самосвідомість. Однак шляхи досягнення цих цілей вони намічали різні.

Ведучий № 3.

До творчості Т. Шевченка П. Куліш виявляв велику увагу, високо цінував її значення для розвитку українського словесного мистецтва, намагався якомога повніше довести його твори до читача. Він публікував їх у всіх своїх виданнях — в журналі «Основа», альманасі «Хата», збірках «Записки о Южной Руси», у своїй друкарні видав «Кобзар» у 1860 році.

Готуючи рукописи Тараса Григоровича до друку, П. Куліш часто висловлював різні зауваження, давав поради. Т. Шевченко прислухався до них, часом робив деякі виправлення, але ніколи не поступався своїми переконаннями, не пом'якшував революційної загостреності своїх творів.

Спільним для обох було і те, що вони палко любили рідний край, уболівали за його долю, всі сили й талант — кожний по-своєму — присвятили праці, спрямованій на духовний розвиток українського народу.

Франко, безперечно, мав рацію, коли, заглибившись у творчість Пантелеймона Олександровича Куліша, сказав: «Куліш — першорядна зірка в нашому письменстві». І прикро, що ця «зірка» в добу комуністичного режиму була наглухо закрита чорними хмарами клепів і брехні. Тепер вона засяяла Новим блиском у незалежній Україні.

Мотиви поезії п.Куліша. Аналіз поетичних збірок.

Жанр поезії у творчості п.Куліша.

Ведучий. Пантелеймон Куліш є автором п'яти поетичних збірок і десяти поем, великої кількості перекладів, балад, дум, байок. Такий значний поетичний доробок охоплює багато тем, але в центрі постійної і незаперечної любові поета стоїть Україна. Багато в чому поетична творчість Куліша співвідносна із творчістю Тараса Шевченка. Єдине, що він не сприймав - це радикалізм шевченківського слова. Бунтарство, гайдамаччина, повстання, всілякі народні зрушення не були властиві поезії Куліша:

На ж дзеркало всесвітнє, визирайся.

Збагни, який ти азіат мізерний,

Своїм розбоєм лютим не пишайся,

Забудь навіки путь хижачтва скверний

І до сім'ї культурників вливайся.

Ведуча. Куліш багато розмірковував над природою бунтарства козаків і дійшов висновку, що козаччина була, мовляв, тільки «буйним цвітом, а іноді й колючим будяком серед нашого дикого степу». Така позиція Куліша викликала до нього одверту ворожість навіть з боку недавніх прихильників, але Пантелеймон Олександрович прийшов до неї через важкі роздуми, а тому відстоював своє бачення ролі козаччини в історії України із запалом, незважаючи ні на чий авторитети.

Ведучий. У своїх висловлюваннях, у поетичних рядках він розглядає Україну значно ширше і намагається відійти від думки, що історія розвитку

держави - це історія розвитку Запорозької Січі. Неприйняття козаччини не заважає Кулішу висловлювати повагу до історичного минулого України. У поемі «Настуся» поет згадує Дмитра Гуню, який між Сулою і Славутом бився «п'ять неділь з ляхами»; хороброго Опанаса Обуха, який, помираючи за «рідну Вкраїну» заповідав нащадкам, «щоб ізнов воскресла козацькая сила і шляхетським клятим трупом Дніпро загатила».

Ведуча. Куліш, попри своє неприйняття бунтарства, бачив, що єдиною силою, як могла протистояти знищенню України, були козаки, а тому називає їх «коза ченьки, батьки мої, крилатії орли мої!», «козаченьки-небожата, молоді мої орля та!». Поет закликає українців не забувати про численні жертви, про кров, я була пролита заради Батьківщини:

Ведучий.

*Нехай знають по всім світі,
Як ми погибали
І, гинучи, свою правду
Кров'ю записали.
На думку поета,
Немає для серця
Більшої утіхи,
Як пишатись славним родом
Вовіки і віки.*

Ведуча. Багато поетичних творів Куліш присвятив Україні. У них він висловлював свою синівську любов до рідної землі. Але його вражала пасивність українського народу, якась тупа байдужість до власної долі. «Невже повіки будеш спати й спати?» - з розпачем запитує він. У вірші

«Стою один» Куліш називає народ «стадом без'язиким», «понури́м вахлаєм», «недолюдком».

Ведучий. Та всі ці різкі вислови і негативні оцінки - це тільки з великої любові до волелюбного колись народу, якого загнали в глухий кут життєві обставини. Але не зневіритися у житті поету допомагає Муза, яка кличе його «в левади, в поля, в луки, в гаї широкошумні», де Піснями ми тут з Богом розмовляєм, Вселенна серцю нашому відкрита, І області ми ширші осягаєм, Ніж та біднота, золотом окрита.

Ведуча. Муза пригорталася до поета, як сестра, разом з ним обходила всю Україну, щоб словом вітати добру людину:

*І де слова наші в душу святу западають,
Там віковічно пахущі квітки розцвітають
Раєм Господнім на мучене серденько віють
І животворні, великі події в нім сіють.*

Ведучий. Пантелеймон Куліш прожив довге життя, зазнав багато розчарувань, але Бог наділив його великим даром - умінням кохати. Чутливе серце поета бриніло від високого почуття і народжувало дивні рядки:

*Я згадую той день і час благословенний,
Як дух твій молодий мене з землі підняв
І побут хуторний, захмарений, буденний,
Огнем твоїх очей живущих осіяв.
Що та вода в казках живуца і зцілюца?
Жизнь в тебе у очах, блаженна - невмируца.
(«Видінне»)*

Ведуча. Кохання вносить віраду у пошматоване серце поета, робить його лагідним і чутливим до краси. «Українська словесність - діло велике, се нове слово між народами», - писав Пантелеймон Куліш. І кожним своїм твором він шліфував це слово, захищав його від забуття і знищення. Тож попри все критиканство, якого зазнала творчість Куліша, попри всі заборони, слово славного сина України назавжди залишиться з його народом.

Ведучий. Поезія - це зафіксоване в поетичних рядках почуття. Поетичний доробок Пантелеймона Куліша налічує п'ять поетичних збірок оригінальних творів громадсько-політичного та інтимного характеру, історичні та побутові поеми, збірки: «Досвітки», «Хуторна поезія», «Дзвін», «Позичена кобза», «Хуторні недогарки», до яких увійшли понад десять поем: «Україна», «Маруся Богуславка», «Сторчак і Сторчаниха», «Кумейки», «ГрицькоСковорода», «ДонЖуан», «Куліш у Пеклі», «Настуся», «Солониця», «Магомет і Хадиза», «Великі проводи»; а також балади, думки, байки та численні переклади.

Ведуча. Збірка «Досвітки». Збірку «Досвітки» (1862 р.), яка була першою і найкращою у поетичному доробку П. Куліша, складала вірші та поеми про історичне минуле українського народу, про визвольну боротьбу українців проти іноземних загарбників (поеми «Кумейки», «Солониця»). Поет уславлює старовину, народних героїв. У поезіях цієї збірки звучить віра у краще майбутнє батьківщини, любов поета до українського народу і його мови («Заспів»). До збірки увійшли також переклади творів великого польського поета Адама Міцкевича.

Ведучий. Збірка «Хуторна поезія». У 1882 р., через двадцять років після першої збірки, побачила світ друга збірка Пантелеймона Куліша «Хуторна поезія». Таку тривалу перерву між збірками можна пояснити перипетіями життя поета, його захопленням науковими історичними дослідженнями. У цій збірці відображено змінений погляд Куліша на історичне минуле України. Поет говорить про «просвіщенницьку» діяльність російських монархів Петра I та Катерини II, засуджує визвольну війну українського народу і перебільшує роль культурно-просвітницької діяльності у визволенні його з-під соціального і національного гніту («Ключ розуміння»), і

Ведуча. Характерною особливістю збірки «Хуторна поезія» є велика кількість епіграфів з творів Т. Г. Шевченка. На думку деяких дослідників творчості поета, в окремих випадках П. Куліш, узявши епіграфами слова Кобзаря, ніби намагається спростувати їх у своїх поезіях. Поет відходить від наслідування поетики Т. Г. Шевченка, звертається до віршових форм, поширених у західноєвропейській літературі.

Окремі твори збірки присвячені роздумам П. Куліша над роллю мистецтва і митця у житті народу. Цим роздумам присвячені поезії «До музи», «Рідне слово», «Молитва», «Епілог».

Ведучий. Особливе місце у збірці посідають поезії «Рідне слово» і «До кобзи». У вірші «Рідне слово» поет стверджує, що тільки рідна мова може бути запорукою повноцінного розвитку української нації.

Обравши епіграфом до вірша слова Т. Г. Шевченка «Я на сторожі коло їх поставлю слово», Пантелеймон Куліш не пішов шляхом роздумів про роль поетичного слова у житті народу, як робили його попередники і

сучасники. Автор говорить про «слово правди» щодо минулого України, коли:

Вже судили княжі віча,
Панські трибунали,
І перевертні гетьмани
Ради радували.
Радували, продавали
За маєтки волю
Засівали головами
Безголів по полю.
Засівали, насипали
Пам'ятні могили,
В тих могилах рідним трупом
Правду придушили.

Ведуча. І судити минуле України праведним судом буде рідне слово, що в розумінні поета є синонімом Божої правди:

*Рідне слово, божя правдо!
Як мала дитина,
Тебе стала промовляти
Хирна Україна.
Промовляє, — оживає,
Згнічений морозом
Непозичений у німця
Український розум.
Схаменуться, стрепенуться
Стуманілі люде:*

Рідне слово, рідний розум, —

Рідна й правда буде.

Без напасті завоює

Города і села

І над людьми зацарює,

Приступна й весела.

Ці рядки є також заклик П. Куліша до національної самоповаги, збереження національної самобутності, оскільки захоплення усім іноземним, і зокрема німецьким, у той час було надзвичайно сильним.

Ведучий. У вірші «Рідне слово» трагізм віковичного суму сповнений їдким сарказмом з приводу зрадливості, підступності, корисливості українського гетьманства. Але поступово П. Куліш переходить до висловлення гордості і нездоланної віри в розум, слово й правду рідного народу. Поет упевнений у силі рідного слова як джерела інтелекту і правди української нації. Кобзо, моя непорочна утіха! Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха, —цими рядками починається вірш Пантелеймона Куліша «До кобзи». Збірка «Хуторна поезія» не випадково відкривається саме цим віршем, тому що кобза для поета є символом власне поезії. Слід відзначити, що майже в усіх своїх збірках поет звертається до кобзи чи бандури, як символу творчості, власної Музи.

Може, чиє ще не спідлене серце

Важко заб'ється, до серця озветься,

Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись ділами

Хай обізветься німими сльозами;

Ти ж своє слово дзвони-промовляй,

Душам братерським заснуть не давай.

Ведуча. Мова поезії надзвичайно образна і символічна: «кобза» — у тексті назва музичного інструменту, що набуває значення творчості, натхнення; «тіснота» то є духовне пригноблення. Куліш і Шевченко вкладають однаковий зміст у це слово, тому особливого значення набуває епіграф до вірша. «Не спідлене серце» — серце, що не зрадило; «недовірки» - відступники, що зреклися своєї віри і переконань.

Ведучий. У поезії «До кобзи» голосно лунає самотність ліричного героя і його впевненість у правдивості справи, якій служить кобза-муза. Він прагне до братерського єднання душ. Поезія сповнена «благородного суму», тугою за мертвими братами-однодумцями і вірою у воскресіння України:

Кобзо! ти наша одрада єдина..

Поки із мертвих воскресне Вкраїна,

Поки дождеться живої весни,

Ти нам про нашу тісноту дзвони.

Ведуча. Смуткові і почуттю печалі, що вчувається у рядках твору, суперечить життєствердна Ідея народної правди і національного воскресіння, яке стане можливим за умови братерського єднання душ і спільної праці.

Ведучий. Третя поетична збірка Пантелеймона Куліша - «Дзвін» - вийшла у 1893 р. У цій збірці продовжені ідеї та мотиви віршів «Хуторної поезії». У поезіях «Піонер», «До кобзи та до музи», «Поетові», «Муза» та інших дуже виразно звучить тема митця і ролі поета. Вірші сповнені оптимізмом, передчуттям прийдешніх змін на краще, почуттям власного громадянського обов'язку,- любові до Батьківщини, до рідної мови та

українського народу. До збірки також увійшла інтимна лірика поета. Це в основному вірші, які П. Куліш присвятив дружині, Олександрі Білозерській: «Дивлюсь на срібний волос твій, кохана», «Дума про найвищий дар» та ін. Вірші інтимної лірики позначені великою силою почуття, щирістю, схвильованістю, сумом за минулими роками.

Збірка «Хуторні недогарки» побачила світ вже після смерті поета у 1902 р. Сюди увійшли твори, тексти яких згоріли під час пожежі і були відновлені П. Кулішем (уривки з поем, драматична поема «Нагай»).

Ведуча. До п'ятої поетичної збірки Пантелеймона Куліша «Позичена Кобза» (1897 р.) увійшли перекладні твори. До збірки увійшли поетичні переспіви і переклади українською мовою творів О. Пушкіна, О. Кольцова, А. Фета, І. Нікітіна, Ф. Шиллера, В. Шекспіра, Дж. Байрона, Г. Гейне та Й. Гете. П. Куліш залишив і переклади та переспіви священних писань, здійснив переклад «Нового Завіту».

Ведучий. Пантелеймону Кулішеві належить пріоритет у багатьох галузях духовного життя українців: він перший переклав Біблію українською мовою, створив перший в Україні фонетичний правопис, написав перший український історичний роман. Він - один з перших будителів національної самосвідомості українців. Треба «будити сонних» - заявляв Куліш не раз. Цей заклик звучить актуально і нині. А ось підсумок життєдіяльності Куліша, зроблений геніальним Франком: «Це був великий, хоч недужий дух. Йому не дано було гармонії, але він пристрасно шукав те, чого не міг досягнути».

Електронний ресурс:

1. Куліш як ідеолог і творець української літературної мови [Електронний ресурс] // Изборник [сайт]. - Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ohukr/ohu13.htm>
2. Куліш Пантелеймон Олександрович. [Електронний ресурс] // Вікіпедія [сайт]. - Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
3. Біографія Пантелеймона Куліша [Електронний ресурс] // Международный культурный портал Эксперимент [сайт]. - Режим доступу: http://md-eksperiment.org/etv_page.php?page_id=2864
4. Удод О.А., Грузін Д.В. КУЛІШ Пантелеймон Олександрович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2008. - 568 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kulish_P_O (останній перегляд: 04.04.2019)
5. Пантелеймон Куліш [Електронний ресурс] // Энциклопедия замечательных людей и идей [сайт]. - Режим доступу: <http://www.abc-people.com/data/kulish-p/dat1.htm#axzz5k6xM4vpM>
6. Жулинський М. Пантелеймон Куліш - життєвий та творчий шлях [Електронний ресурс] // Ukrlib [сайт]. - Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/referats/printit.php?tid=12063>